

PROPIETARIS DE BINIFICAT (I). DELS INICIS AL SEGLE XV

PAU TOMÀS RAMIS

Un tast geològic

Quan l'oligocè arriba a la seva fi es comencen a iniciar a l'àrea mallorquina les primeres fases de contraccions amb plegaments de dipòsits secundaris, priabonians i oligocènics, fase que sobretot s'observa en alguns sectors del centre i del sud de l'illa. Actualment aquests terrenys apareixen contrets de forma violenta, i mostren els primers moviments tardans de la fase pirenaica que es deixen sentir a l'àrea de Mallorca d'una manera força considerable. Són moviments sàvics, és a dir, postoligocènics i premiocènics, concretament postaquitanians.

Situació de Binificat respecte del nucli urbà de Lluçmajor.

A la zona indicada les mostres de priabonià i d'oligocènic es troben fortament contretes. A Randa, per exemple, els dipòsits amb *Nummulites intermedius*, corals i mol·luscs apareixen contrets i aixecats fins a la vertical. El mateix passa als turons del puig de Son Canals (més a l'oest), seguit de la serra de Galdent, el puig de s'Escolà, fragments situats a la carretera de Randa a Algaida, trinxeres de la línia del ferrocarril entre Manacor i Sant Llorenç... regions, totes elles, on els plecs oligocènics no porten llits aquitanians.

En canvi, a les sèries de turons baixos situats al sud de Randa i alineats d'est a oest, corresponents al puig des Tudó, des de Binificat al puig de sa Maimona, el puig de la Glòria-Míner, el puig de ses Roques, el puig de Son Mulet i Son Fullana, i Son

Lluís, fins a sa Bastida, l'aquitanià està ben representat a base de dipòsits ininterromputs, englobats dins els plegaments de les calcàries nummulítiques i oligocèniques. No pertanyen a aquest primer cicle de plegaments sàvics, anteaquitanians, sinó al segon, el postburdigalià i antetortonià, que serà de molta més influència i canviarà radicalment l'aspecte d'aquesta àrea mallorquina.

Dos exemples d'assentaments prehistòrics a Binificat

A les terres que ara ocupa la possessió de Binificat coneixem assentaments humans ja des de la prehistòria. Allà hi trobam una cova amb restes d'art rupestre catalogada com a VIC (Bé d'Interès Cultural), a partir del que dictamina la Llei 13/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol,¹ que d'alguna manera ja heretava les disposicions i el patrimoni reconegut pel Decret 2563/1966, de 10 de setembre,² en què es declaraven monuments historicoartístics i es col·locaven sota la protecció de l'Estat tots els monuments megalítics, coves prehistòriques i altres restes prehistòriques i protohistòriques de les illes de Mallorca i Menorca. A aquesta cova se li assigna l'identificador RI-51-0002189.

A més d'aquesta cova tenc referenciada de forma oral, confirmada per diverses fonts, l'existència d'un talaiot també dins els dominis de la possessió. Francisca Vidal Filor *de Binificat*, filla petita dels qui foren propietaris de Binificat a partir de la dècada dels anys vint del segle xx (i darrera persona que ha nascut a la possessió, l'11 d'agost de 1923), Marc Vidal i Maria Filor, em contava que de nina, amb els seus germans i germanes, anaven a jugar al talaiot que hi havia situat quasi a la partió amb la possessió de Míner. Maria Ramis Vidal, igualment em va parlar d'aquest talaiot existent a Binificat.³

Fills dels menyspreus

L'any 2012 vaig tenir l'oportunitat de publicar l'estudi «Consideracions topòniques sobre Binificat, amb alguns apunts de Lluçmajor, Lluçamet i altres».⁴ En aquesta comunicació, realitzada en el marc del «I Congrés Les possessions mallorquines: Passat i present», vaig poder exposar totes les teories que s'han format per explicar la procedència del topònim Binificat.

El que és clar és que Binificat deriva del topònim recollit al Llibre del Repartiment *Alqueria Benihicar*. A partir d'aquí, teories de tot tipus envolten l'explicació de la possible procedència i significat del topònim: la mossàrab,⁵ les romanistes, les arabistes...

Personalment em decant per la teoria arabista, que és la més acceptada i seguida pels investigadors, en què Benihicar, tal com recullen els autors del *Diccionari català-valencià-balear*, significaria *fills dels menyspreus*. La partícula *beni-* és idicatiu que l'assentament que hi havia al Binificat musulmà no era sols d'una família, sinó que parlariem de tot un clan. L'extensió de la terra que pertanyia a Benihicar era de 12 jovades, si tenim en compte que cada jovada equival a 11 hectàrees, 36 àrees i 49 centiàrees,⁶ o a 16 quarterades, amb cada costat de 40 braces reials. Es tracta d'una extensió extremadament ampla perquè la conreàs només una família, i així es reforçaria la idea que fos tot un clan qui l'habitava. La partícula *-hicar*, que presenta força dificultats en la seva traducció, pareix que podria significar *dels menyspreus*. Per tant podríem traduir *Alqueria Benihicar* per *Alqueria dels fills dels menyspreus*. La poca informació que tenim sobre el període musulmà a Mallorca, sobretot en certs àmbits rurals, causada per diversos factors: la violència de la conquesta, la posterior destrucció del patrimoni, l'absència de població àrab a l'hora del repoblament, la nul·la curiositat d'investigació i de recerca per part dels nous habitants de l'illa sobre la cultura dels habitants que fins en aquells moments havien habitat durant aproximadament 327 anys aquesta terra... fan que sigui molt complicat afirmar amb rotunditat qualsevol hipòtesi referida a aquesta època i a aquest àmbit.

Un cop les tropes catalanoaragoneses conqueriren Mallorca es conformà el Llibre del Repartiment, per tal de dividir-se part del botí territorial arrabassat de les mans dels musulmans. Serà en aquest document on trobarem la primera referència escrita de Binificat i de la qual fins ara hem teoritzat, hem fet hipòtesis i també alguna afirmació.

Binificat en el Llibre del Repartiment de Mallorca

Una vegada que el rei Jaume I conquereix l'illa als musulmans, Mallorca s'ha d'incorporar a la Confederació Catalanoaragonesa, s'ha de dividir el botí de la con-

questa i s'han de repartir les terres entre els vencedors. Es crearia d'aquesta manera *el señorío hereditario de la tierra derivado del derecho de conquista*.⁷

Es tractava de repartir les aproximadament 340.000 hectàrees de la superfície que correspongueren al rei, i especialment les 114.000 conreades, així com els 3.492 edificis i cases existents a la porció reial, de la manera que s'havia estipulat abans de l'inici de les accions de conquesta. I per tal que el repartiment del *botí de guerra*⁸ quedàs negre sobre blanc i no hi hagués discussions sobre propietats, es confeccionà el Llibre del Repartiment de Mallorca o Llibre del Rei (*Liber Regis*). S'acabà de redactar dos anys i mig després de la conquesta. El document que en sorgirà és valuósíssim, ja que hi figuren inventariats tots els béns immobles (terres, cases o beneficis sobre ambdues), que en el repartiment varen correspondre al rei, els quals equivalien a dues terceres parts de les terres de l'illa, conegudes com la porció reial (quadre núm. 1), i que ja hem anomenat. D'aquest Llibre del Repartiment de Mallorca actualment n'existeixen 5 còpies i és a través d'aquestes que ens hem de guiar per conèixer el procés del mateix repartiment, els porcioners... D'aquestes cinc còpies en trobam una a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (el Còdex Ilatí, que fou publicat per Bofarull), tres a l'Arxiu del Regne de Mallorca (els còdexs Ilatí, català i llatino-aràbic), i una còpia llatina no publicada que es troba a l'Arxiu Capitular de Mallorca.

Gràcies a aquest document coneixem íntegrament el procés repoblador duit a terme pel rei i a qui va atorgar els títols de propietat, tant si parlam d'institucions com de particulars. Del procés a les terres que varen pertànyer al comte Nunó Sanç en coneixem també una part gràcies al document *La remembrança de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*, on figura la llista de les propietats, tot i que sense els noms dels propietaris. En canvi la repoblació ordenada pels altres grans porcioners, el bisbe de Barcelona, el comte d'Empúries i el vescomte de Bearn, en els seus districtes, és bastant més desconeguda que la dels anteriors ja comentats, per la falta de documents històrics coneguts que en parlin.

A l'hora d'analitzar el repartiment cal tenir en compte la divisió administrativa que havien fet els àrabs de l'illa, ja que els nous senyors cristians segueixen aquestes divisions per repartir-se les terres. L'illa estava dividida en una organització administrativa de 13 districtes, que s'anomenaven *juz'* o *ayza* (mapa 1). Cada *juz'* musulmà conté una sèrie de nuclis poblats, que convé conèixer per poder identificar geogràficament cada porció del repartiment, i en el nostre cas per situar l'Alqueria Benihicar dins un o altre *juz'*, i així saber a qui va correspondre a l'hora del repartiment.

Aquests 13 *juz'* comprenien els actuals municipis de: Bulansa (Pollença i Alcúdia), Al-Yibal (Escorca), Albuhaira (Albufera), Inkan (Inca, Búger, sa Pobla, Campanet, Selva i Mancor), Yartan (Artà, Capdepera i Son Servera), Sulyar (Sóller i Fornalutx), Muruh (Muro, Santa Margalida, Llubí i Maria), Qanarusa (Alaró, Lloseta, Binissalem, Sencelles, Costitx, Santa Eugènia, Consell i Santa Maria), Bunyula-Musu (Bunyola, Deià, Valldemossa, Esporles i part de Banyalbufar), Yiynau-Bitra (Sineu, Petra, Lloret, Sant Joan i Vilafranca), Manaqur (Manacor, Sant Llorenç,

Felanitx, Porreres, Campos, Santanyí i ses Salines), Al-Ahwaz (Palma, Marratxí, Estellencs, Puigpunyent, Andratx, Calvià i part de Banyalbufar), i Muntuy (Montuiri, Lluçmajor i Algaida).

REPARTIMENT DE MALLORCA (Quadre núm. 1)			
PARTS	GRUPS	INCLOSOS AMB	TERRES
4	Rei Jaume I	Guillem de Claramunt Ramon d'Alemaný Orde del Temple Paborde de Tarragona El homes de Barcelona, Girona, Tortosa, Marsella, Tarragona...	Al-yibal ½ Albuhaïra Yartan Inkan Bulansa Muntuy ½ Al-ahwaz (part est) Yïynau-Bitra
I	Comte del Rosselló Nunó Sanç	Els seus barons	Bunyula-Musu Manaquer
I	Bisbe de Barcelona Berenguer de Palou	Alguns porcioners	½ Al-ahwaz (part oest)
I	Comte Hug d'Empúries	Bisbe de Girona Abat de Sant Feliu de Guíxols	Muruh 2/3 Sulyar ½ Albuhaïra
I	Vescomte de Bearn Gastó de Montcada	Baró de Santa Eugènia Sagristà de Barcelona	Qanarusa 1/3 Sulyar

El repartiment d'aquests *juz'* entre el rei i la resta de grans porcions fou:

Si observam el quadre núm. 1 comprovam que les propietats que estan dins el *juz'* de Muntuy, on trobam l'actual terme de Lluçmajor, i per tant on s'inclouen les terres que corresponen a l'actual possessió de Binificat, varen correspondre a la porció reial. En el Llibre del Repartiment de Mallorca⁹ es consignarà cada propietat existent i se'n registra l'extensió, el nou propietari, conegut també com porcioner reial, i en algunes ocasions la seva procedència. Les que corresponen al nostre *juz'* de Muntuy es comencen a consignar a partir del foli 17v.: *Del terme de Montuëri. Aquests son los pobladors los quals son poblats en lo terme de Munthuëri, els noms dels pobladors e de les alqueries*, i l'Alqueria Benihicar hi apareixerà en dues ocasions.

La primera referència que hi trobam és al foli 20r:

rer, e an P. Hyuanes.

Alqueria Estaacar, xii

jo. es den Garcia A.

Alqueria Arrenda, v jo.

es den Garcia A.

Alqueria rahal Atthur,

vi jo. es den Cipria

e de son fil.

Alqueria Baqui, xii jo. es

den R. de Cuniles

de Tortosa.

Alqueria Alecanti, vi

jovades, es den Arbert

de Tarragona, e den B(n.)

de Munt Ros, e den

G. dez Mas.

Rahal Axebeb, vi jo.

es den Bg. de Senta Co-

loma, e dem Matheu

de Cella.

Alqueria Benihicar, xii

jovades, es den R.

de Coniles de Tortosa.

Alqueria Miritichyab-

enbacax, v jovades

es den G. Esteve e de

sons frares, e dels al-

tres compa(n)jons.

Alqueria Beneiza Alua-

lenci, iii jo. es den

Bn. de Tortosa.

Alqueria Benicalam, v

jovades, es den Bg.

March de Terragona.

Alqueria Alhayffle, ix

jovades, es den Bg.

La segona referència apareixerà al foli 64v., corresponent a l'inventari de les alqueries i *rahals* d'aquesta mateixa porció reial, on hi ha inventariades totes les possessions del rei Jaume I a l'illa i hi apareix com *Alqueria Benihicar. XII. jo.*¹⁰

Es pensa que el procés d'elaboració del document es duagué a terme a partir de l'enumeració oral d'alqueries, rafals, carrers, molins... per part d'alguns sarraïns coneixedors dels topònims, mentre els escrivans es dedicaven a transcriure'ls al paper. La comunicació entre receptor i comunicador no sempre devia ser fàcil. Les diferències idiomàtiques i culturals entre uns i altres devien dificultar la tasca de plasmar alguns d'aquests topònims de forma correcta. Els sarraïns es comunicaven en àrab i no tots els escrivans, normalment jueus adscrits al bàndol de la cancelleria catalana, parlaven aquest idioma. Com a regla general només algun d'ells el dominava, a banda de conèixer l'hebreu, el llatí i/o el català. La desconexió de l'àrab, i dels diferents dialectes que es parlaven a Mallorca, provocà que molts dels topònims es plasmassin de forma homofònica, tal com sonaven. En aquests casos el que significava no importava gaire. D'aquí també la complicació d'identificar i ubicar certs topònims i sobretot de saber el que volien dir en realitat alguns d'ells. La problemàtica del significat i el significant afecta de ple el topònim Benihicar, una qüestió que trobareu àmpliament explicada a «Consideracions toponímiques sobre Binificat, amb alguns apunts de Lluçmajor, Lluçamet i altres» (TOMÀS RAMIS, 2012, p. 127-157).

A partir de l'estructura de formació dels topònims recollits en el Llibre del Repartiment podem formar tres grans grups toponímics que ens aportaran, per si mateixos, una informació valuosíssima.

a. Element + topònim

Els elements més freqüents són:

a.1 Tipus d'explotació agrària + topònim. És la formació més freqüent. En són exemples *Alqueria Benihicar* (20r i 64v) o *Rahal Muzoch* (56r), on *alqueria* o *rahal* indicarien el tipus d'explotació, mentre que *Benihicar* i *Muzoch* serien els topònims en qüestió.

a.2 Construcció + topònim. P. e.: *Molí Fareth* (40v), on *molí* indica la construcció i *Fareth* el topònim.

a.3 Accident geogràfic + topònim. P. e.: *Llacuna Lalmargall* (88r), on *llacuna* seria l'accident geogràfic, mentre que *Lalmargall* és el topònim.

D'aquesta manera es pot assenyalar que els denominadors d'explotació agrària, accident geogràfic o construcció que apareixen en el Llibre del Repartiment són: abeurador, aigua de, alberg, albufera, *alhofra*, alqueria, almudaina, barri, barri del bany, bany, camp, carrera, carrer, carretera, casa, casa alberg, costa, davant vila, districte, font, forn, *habat*, hort, horta, *jazu o juz'*, llacuna, mesquita, molí o *reha*, molins reials, mur, obrador, part, partida, pont, porció, porta, puig, *rahal*, *rahal* prop de la vila, *riat*, riu, sèquia, taona, tenda, terme, terra, torrent, torres, val, via, *zucaq*.¹¹

b. Topònim

Simplement el topònim sense denominador del tipus d'explotació agrària, accident geogràfic o construcció. Alguns exemples d'aquest tipus serien *Alabiat* (1v i 49r), *Benimofarrichy* (38r) o *Beninabgar* (37r).

c. Construcció

Consisteix en el nom exclusivament de la construcció *Almudaina* (41r) o *banys* (72r i 75 r).

Abans d'iniciar la conquesta havia quedat estipulat que el repartiment dels béns que s'adquirissin, ja fossin terres, presoners i/o botí, es faria proporcionalment entre els que participassin en la campanya d'acord amb les respectives aportacions, tant de caràcter militar com de caire econòmic (vaixells, armes, cavalls, soldats i doblers). A partir d'aquí, amb la conquesta cristiana, la terra canvia de mans i es produeix una dràstica, evident i inevitable ruptura de l'estructura social musulmana. Es rebutja

la capitulació àrab i Mallorca es converteix en un gran tros de terra que s'ha de repartir entre els vencedors. Com diu J.M. Quadrado (2006, p. 92): *Los pobladores de Mallorca habían recibido la tierra franca de todo pecho y sin más obligación que la de acudir á su propia defensa y á las necesidades de su gobierno interior: las sumas pagadas al rey llevaban el nombre de donativos, é iban siempre acompañadas de una protesta para que en nada perjudicasen estas liberalidades á los fueros de la isla.*»

En total, i sempre segon xifres aproximades, ja que ens podem trobar el cas de noms o topònims repetits, transcrits de diferents maneres, errors d'identificació de diverses explotacions, possibles explotacions no inventariades, etc., trobam unes 1.650 explotacions a la part forana. D'aquestes, 816 varen correspondre al rei Jaume I; 460 alqueries, 328 *rahals* i 28 explotacions diverses amb una superfície de 5.009,8 jovades (56.611 hectàrees aproximadament). A més, el rei es reserva la meitat del nucli urbà de la ciutat, amb 2.113 cases, 320 obradors, 24 forns i 30 molins. Les 834 explotacions restants varen correspondre als seus ajudants de conquesta, als seus magnats (quadre núm. 1): 495 alqueries, 295 *rahals* i 44 d'altres tipus, a més de l'altra meitat de la ciutat.

A la porció reial es consolida un tipus de propietat d'una mida mitjana d'unes 70 hectàrees, unes 6,2 jovades. Així, veim com l'Alqueria Benihicar, amb les seves 12 jovades d'extensió, unes 135,6 hectàrees, pràcticament és el doble de gran que la mitjana de les propietats en aquella porció. De fet, segons les dades que ens ofereix Jean Bisson en el seu quadre *Taille des exploitations*,¹² comprovam que Binificat forma part del grup d'explotacions inventariades més extenses i menys nombroses:

Extensió de l'explotació en jovades	Equivalència en hectàrees	Percentatge d'explotacions existents
2	20-30	11,9 %
3-4	30-50	29,3 %
5-6	50-70	31,2 %
7-8	70-100	12,8 %
9-13	100-150	9,7 %

RAMON DE CONILLES

Pel que fa a la propietat de Binificat, al repertori basat en l'AHM, Prot. i ASCLA, Prot.¹³, trobam els propietaris i parroquians de la parròquia i el terme de Lluçmajor entre els anys 1231 i 1299. Entre ells, concretament l'any 1232, trobam *R. de Conillis* (*Conills*), el primer propietari cristià de l'Alqueria Benihicar, després de la conquesta de l'illa de Mallorca per part de Jaume I el 1229. La primera constància que en tenim és en el Llibre del Repartiment de Mallorca el mateix any 1232. El còdex llatí

d'aquest, en l'apartat encapçalat per *Isti sunt populatores qui populantur in termino de monthueri et nomina populatorum et alqueriarum*, hi trobam:

Alq. baqui- xij .jo. est .R. de cuniles dertuse.

Alq. benihicar- xij .jo. est .R. de conillis dertose.

En el còdex català, que comentàvem abans, a la pàgina 20r. s'hi consigna:

Alqueria Benihicar, xii jovades, es den R. de Coniles de Tortosa.

Al *Nobiliario Mallorquín* de J.M. Bover,¹⁴ un recull de personatges amb certa influència des del temps de la conquesta fins ja entrat el segle XIX a Mallorca, pertanyessin o no a la noblesa, ens permet conèixer algunes dades sobre *Ramon de Cunilleras*, tal com hi apareix recollit. Natural de Tortosa, com també ens diu el Llibre del Repartiment, *R. de Coniles de Tortosa*¹⁵ vengué a la Conquesta de Mallorca i li correspongueren en el repartiment les alqueries de Baqui i de Benihicar,¹⁶ de 12 jovades d'extensió cada una.¹⁷ A més, a la seva obra *Memoria de los pobladores despues de la última conquista por Don Jaime i de Aragon, y noticia de las heredades asignadas á cada uno de ellos en el reparto general de la isla*, publicada a Palma al 1838, p. 40, trobam:

CUNILLERES (Raimundo) natural de Tortosa, heredado en el término de Monthueri con las alquerías Baqui de doce jovadas y Benihicar de igual estension. Fue tambien uno de los comisionados regios para entender en el reparto general de la Isla.

La ciutat de Tortosa, situada al sud de la província de Tarragona, havia participat de forma molt activa en la planificació, la preparació i la conquesta de Mallorca. Un any abans de l'assalt a l'illa, el desembre de 1228, Jaume I convocà corts al seu palau de Barcelona. Hi participaren diverses entitats eclesiàstiques, representació de la noblesa catalana i tres ciutats: Barcelona, Tarragona i Tortosa. La convocatòria es va fer bàsicament per tractar la futura ocupació de Mallorca i aconseguir-ne el finançament necessari. En la jornada de clausura, després de tres dies de deliberacions, es pacta la participació en la campanya d'eclesiàstics, nobles i ciutats.¹⁸ Els prelats i els barons aportarien un determinat nombre d'homes, soldats i cavallers, mentre que els homes de Barcelona, Tarragona i Tortosa es comprometeren a aportar vaixells. De fet fou amb un vaixell tortosí que arribà a l'illa Ramon de Montcada,¹⁹ un dels nobles més poderosos de Catalunya. Tenia els títols de vescomte de Bearn, senyor de Montcada i de Castellvell i senyor de Tortosa: *E fo lo consell aital que enviassen don Nuno en un galea que era sua, e En Ramon de Montcada en la galea de Tortosa, e que anassen riba mar com qui va contra Mallorques, e allí on ells estimaren que fos bo a l'estol arribar, que allí arribàssem. E trobaren un loc qui havia nom Sancta Ponsa, e estimaren que allí eran bon lloc d'arribar, e que hi havia un puig, e prop de la*

mar, e ab cinc-cents hòmens que hi poguessem pujar no hauriem paor que'l perdessen ans seria arribat tot l'estol. E fo així emprès que el dimenge reposassen en aquel puig del Pantaleu.²⁰

L'aportació dels tortosins va tenir la seva recompensa, tal com s'havia acordat, a l'hora del repartiment de les terres conquerides a la porció reial amb 11 alqueries i 12 *rahals*, amb una extensió mitjana de 8,54 i 6,75 jovades respectivament. Una extensió total de 167 jovades,²¹ unes 1.887,1 hectàrees, de les quals 90 jovades (1.017 hectàrees aproximadament) corresponien al *juz'* de Yiynau-Bitra; 57 jovades (644,1 hectàrees aproximadament) al de Muntuy; 12 jovades (135,6 hectàrees aproximadament) al de Bulansa, i 8 jovades (90,4 hectàrees aproximadament) al de Yartan. L'extensió mitjana resultant de les 23 propietats era de 7,608 jovades.

Els tortosins beneficiats pel repartiment de Mallorca a la porció reial són:

-*Rahal Benilalharee, v jovades, e es den R. den Darago de Tortosa.* (Yiynau-Bitra, f. 13v.).

-*Rahal Abdelaziz Abinsanx, v jovades, e es den Gerau de Castelo de Tortosa, e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 12v.).

-*Alqueria Baqui, XII jo. es den R. de Cuniles de Tortosa.* (Muntuy, f. 20r.).

-*Alqueria Benihicar, XII jovades, es den R. de Coniles de Tortosa.* (Muntuy, f. 20r.).

-*Rahal Alhanat Bimortit, v jo. e es den P. de Tortosa²² e de sons compa(n)yons.* (Yiynau-Bitra, f. 11v.).

-*Alqueria Abenmudalel Bianortit, v jovades et tes den P. de Noveles, e de sons compa(n)yons.* (Yiynau-Bitra, f. 11v.).

-*Rahal Algedit, v jovades, e es den P. de Noveles e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 12r.).

-*Rahal Abenmutarrif III jo. e es den P. de Noveles e de sons compa(n)yons.* (Yiynau-Bitra, f. 12r.).

-*Rahal Azmeth Abnalhatex, v jo. e es den P. de Noveles e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 12r.).

-*Rahal Almenorqui, III jo. e es den P. de Noveles, e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 12r.).

-*Rahal Muntagut Azagan, VIII jo. e es den P. de Noveles e de sons compa(n)yons.* (Yartan, f. 12r.).

-*Rahal Abenhatiz, VIII jovades, e es den Bn. Puculul e de sons companyons, XII.* (Yiynau-Bitra, f. 9r.).

-*Alqueria Benigaful, VIII jo. e es den Puculul e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 9r.).

-*Rahal Abuenbran e Benideni, XVIII jovades, et es den Bn. Puculul e de sons companyons.* (Yiynau-Bitra, f. 9r.).

-*Alqueria Dabenhageg, v jovades, es den Jouan de Someres, de Tortosa, e daquestes donan(e) lo Senyor Rey, II jo. an Carroz²³.* (Muntuy, f. 20v./21r.).

-*Alqueria Dalbenia*, VIII jo. es den Astruc de Tortosa, e de iii frares seus. (Muntuy, f. 22v.).

-*Alqueria Beneiza Alualenci*, III jo. es den Bn. de Tortosa. (Muntuy, f. 20r.).

-*Rahal Alualenci Abenziza*, VIII jo. es den Bn. de Tortosa. (Muntuy, f. 21r.).

-*Alqueria Dabenixehyt*, VIII jo. es den A. de Na Dominga de Tortosa, e recobra *daqui lo Senyor Rey*, III *jovades*, e donales an Carroz. (Muntuy, f. 19v.).

-*Alqueria Castubenyon*, VI *jovades*, es den R. Gilabert de Tortosa. (Muntuy, f. 18v.).

-*Alqueria Vila Roia*, XV *jovades*, e es den Jouan Xico, e de Trovars, e de la media *Tovarcii dona lo Senyor Rey* III jo. an Martí Suaritz²⁴. (Bulansa, f. 7r.).

-*Alqueria Novelicx*, XII *jovades*, e es den R. Toz de Tortosa. (Yinyau-Bitra, f. 13r.).

-*Rahal Benicadrel*, VI jo. e es den B(n) Toz de Tortosa. (Yinyau-Bitra, f. 10r.).

Com a propietaris nominals²⁵ d'una sola explotació tenim: R. den Darago, Gerrau de Castelo, Jouan de Someres, Astruc, A. de Na Dominga, R. Gibert, R. Toz i B(n) Toz. Com a propietaris de més d'una explotació: P. de Noveles (7), Bn. Puculul (3), R. de Coniles (2) i Bn. de Tortosa (2). I propietaris que comparteixen explotació: Jouan Xico, Tovarcii i Tovars.

Finalment, en aquesta anàlisi de dades veim que els quatre tortosins més beneficiats en el Repartiment –per tant cal pensar que els quatre que més recursos havien aportat a la conquesta– foren: P. de Noveles, amb 36 *jovades* (Alhanat Bimortit, Abenmudalel Bianortit, Algedit, Abenmutarrif, Azmeth Abnalhatex, Almenorqui i Muntagut Azagan); Bn. Puculul, amb un total de 34 *jovades* (Abenhatiz, Banigaful i Abuenbran e Benideni); R. de Coniles, amb 24 *jovades* (Baqui i Benihicar), i Bn. de Tortosa, amb 11 *jovades* (Beneiza Alualenci i Alualenci Abenziza).

Pel que fa a l'Alqueria Benihicar, fent una comparativa amb totes aquestes dades que es desprenen de les terres que correspongueren als tortosins i recollides en el Llibre del Repartiment, comprovam que l'explotació era una de les més extenses, i suposam que importants, de les anomenades. De les 23 explotacions que correspongueren als homes de Tortosa, és la tercera en extensió, igualada amb l'Alqueria Baqui i l'Alqueria Novelicx, només superades pel Rahal Abuenbran e Benideni, amb 18 *jovades*, i per l'Alqueria Vila Roia, de 15 *jovades*. Tot això ens ha de dur a pensar no només en la importància que devia tenir l'Alqueria Benihicar en el moment de la conquesta, sinó també en la rellevància que el seu primer propietari cristià, Ramon de Conilles, degué tenir en l'empresa.

Per acabar la nota biogràfica de Ramon de Conilles al *Nobiliario Mallorquín*, Bover ens introdueix una dada interessant: *Por su honradez y providad le comisionó D. Jaime i con otros sujetos para realizar el espresado repartimiento*.²⁶ Una cita semblant a la que també publicava a *Memoria de los pobladores*, que s'ha citat abans. Així, Conilles degué tenir un paper important com a col·laborador o estratègia del mateix repartiment de Mallorca una vegada acabada la guerra i conquerida l'illa, i

de l'elaboració del Llibre del Repartiment, que veié la llum dia 1 de juliol de 1232, redactat de la mà de Pere de Sent Meliό.

Desconeixem què va fer Ramon de Conilles amb les terres que li pertocaren en el repartiment. Els poderosos cavallers als quals corresponien grans porcions de terra es trobaven estrets dins l'illa, les seves fronteres se'ls feien petites i decidiren donar o vendre les porcions que els havien tocat entre els cavallers de la seva comitiva o establiren aquestes propietats sota contractes a nous colons, pobladors o repobladors de l'illa, que serien els qui s'encarregarien de posar en explotació les terres aconseguïdes.²⁷ I com ens diu Quadrado *...y de cuantos concurrieron con gente de armas propia á la expedición, solo volvemos á encontrar en los anales de Mallorca á Bernardo de Santa-Eugenia, á Arnaldo de Bellvehí y á Francisco de Sant-Martí.*²⁸ Així, és probable que Ramon de Conilles fos un d'aquests acompanyants de la comitiva de Jaume I que una vegada rebuda la terra que els pertocava decideix cedir-la o vendre-la. De totes formes, al *Nobiliario Mallorquín* sí que tornam a trobar anys endavant personatges il·lustres cognomenats Cunilleres, tot i que desconec si poden ser descendents d'aquell Ramon propietari de Benihicar: Berenguer de Cunilleras, que el 1303 és ardiaca de la Catedral de Mallorca, i Joan de Cunilleras, que el 1425 és ciutadà militar de Mallorca. Bover continua dient que succeí aquesta família la de Fuster, i a aquesta la de Salas. En el llibre *Lesclavitud a Mallorca* (VAQUER, 1997), com a tall d'exemple, trobam altres Conilleres com Joan Conilleres, propietari d'esclaus entre 1454 i 1460, o Felip Conilleres, també propietari d'un esclau el 1484.

Anys després de la conquesta de Mallorca trobam R. de Conilles, d'esperit clarament guerrer, immers en la conquesta de València, també a les ordres de Jaume I, i en tenim una clara referència del mateix segle XIII a les *Trovas* de mossèn Febrer. En elles mossèn Jaume Febrer relata mitjançant composicions d'11 o 12 versos *...una breve pero suficiente explicacion de nombres, apellidos, patria, hazañas de cada uno, y premio ó heredamiento adquirido*²⁹ dels que participaren en aquella conquesta. Entre els cavallers citats hi trobam Raimundo Conill:

RAIMUNDO CONILL
TROBA 178

Lo conillet negre, sobre camp de plata,
Denota lo agnom de Ramon Conill:
Vingué de Marsella ab una fragata,
Armada á sa costa, é ab ella maltrata
Dels moros les costes, posantse á perill
De ser cativat de les galeazes,
Que á dar lo socorro vingueren de Túnez.
Lo Rey agrait de terre é cases
Lo deixá premiat; é perque amenazes

*Feren los de Alger, no tement ningunes,
Els ixqué a buscar, cativant ses llunes.*³⁰

Segons la composició de mossèn Jaume Febrer, i tal com es mostra en la imatge extreta de l'obra del mateix Febrer, l'escut d'armes de Ramon Conill és un conill negre sobre un camp de plata, mentre que en altres texts trobam que l'escut que portava és el mateix conill negre amb gest de botar i en camp d'or, fet que de totes formes no ens fa dubtar de la seva identitat. La *Trova* acaba fent al·lusió a l'esperit guerrer del nostre protagonista i a la seva intervenció en conflictes armats on les tropes que es podien pagar amb els seus recursos ben segur havien aconseguit algunes victòries i fins i tot fer un bon nombre de captius. Per tot això *el rey Don Jaime i de Aragón le premiò con casa y tierras.*³¹

Escut d'armes del llinatge Conilles.

JORDI RENOVARD DE MALBOSC

Després de la propietat a mans de Ramon de Conilles, el pròxim propietari que he pogut documentar de Binificat és Jordi Renovard de Malbosc. Durant el segle XIV es produeix a Lluçmajor un fet que ja referencia Josep Maria Quadrado i que marcarà la fisonomia social i econòmica de la vila. És la compra de molta part de la terra del terme per part de persones naturals de Ciutat o que hi tenien la residència. Entre aquestes compres hi trobam *en 1370 Jorge Renovart de Malbosc, alqueria vecina de Binificat.*³²

Jordi Renovard aquell any era ja propietari de l'alqueria de Mal Bosc, topònim que segurament venia determinat pel llinatge familiar.³³ Aquesta alqueria estava situada entre Binificat, Míner, Son Ponç i sa Maimona. Per aquest motiu a la referència de la compra de la possessió de Binificat fa l'aclariment d'*alqueria vecina de (...)*. Per una investigació recent, referenciada en premsa el 2011, sabem que al casal gòtic de Can Weyler (Palma) es varen localitzar els banys àrabs d'en Renovard, que

funcionaren fins al segle XVI, i un estudi de Maria Barceló (2001, p. 87) ens parla d'un topònim urbà a Palma, durant la segona meitat del segle XV, que segurament hi fa referència: *carrer del Bany d'en Renovard*.³⁴ Pareix, segons aquestes notícies, que l'actual Can Weyler havia estat propietat d'un Renovard de Malbosc (1246-1288) i que aquest havia comprat aquests banys el 1273. Les hipòtesis els situaven a la illa del davant, però aquestes investigacions, tant les històriques del doctor Marià Carbonell com les geològiques d'Antonio Ruiz, han confirmat que els banys són, efectivament, al subsol de Can Weyler. El Renovard de Malbosc del qual ens parla la notícia sembla que era mercader, inversor de terres i béns immobles i canvista de moneda. Carbonell afirma que la història dels propietaris del casal és complexa, en total 26 de documentats, entre d'altres mossèn Felip Despuig, la família Desmur, la família Torrella, el canonge Pere Joan Belloto, Joan Ballester i Camps, Fernando Weyler i el seu fill Valerià..., però que quan els jesuïtes el compraren al segle XVIII feren una evocació del primer propietari i es referien a Can Weyler, també conegut com Can Belloto³⁵ o Can Puig, com una *domus magna* anomenada Cases d'en Renovard. És impossible que aquest primer propietari, per una qüestió de dates sigui el mateix Jordi Renovard del qual tractam aquí tractam, però sí que és més que probable que el Renovard de Malbosc, propietari de Can Weyler, sigui un ascendent directe del Renovard de Malbosc que el 1370 adquirí l'alqueria de Binificat. Fins i tot és molt possible que els dos es dedicassin a activitats semblants pel que fa a les inversions sobre terres.

Quant a les compres de terres al terme de Lluçmajor per part de ciutadans en aquesta època, també hi trobam documentats, entre d'altres, Arnald Burgues, part de l'Alqueria Arane (1310); Saura de Sant Martí, Camp de Salivó del Rafal Arboçar (1321); el noble Bertran de Fonollet, Sa Bassa Rotge (1324); Sibília viuda de Guillem de Santjoan; l'Alqueria de Ferrutxelles (1334); Berenguer Gual, el Rafal Passaró (1354); Joan Desportell, part del Rahal Lamnar (es Puigderrós) (1369); Jaume i Miquel Desmàs, l'Alqueria Mina (1375); Huguet Roig, un *rahal* devora Pérola (1390); Bernat Burguet, Vicent Llambías, Felip Valentí, Joan Umbert, Bernat Mateu, Francesc Geronés, Bartolí Desvalers, Mateu Abram, família Muntanyans, Robert Çagranada...

Aquestes terres no les treballaven aquests senyors ciutadans, sinó que les cedien o llogaven als que realment les explotaven a canvi de rendiments tant en espècies com pecuniaris. Aquests pagaments a Lluçmajor se solien fer a finals de juliol o principis d'agost, en moltes ocasions per Sant Pere i Sant Fèlix, 29 i 30 de juliol. El costum d'aquestes dates es mantingué a Lluçmajor durant segles. N'és una mostra aquest contracte de 1616: *Item som de pacte que vos dit Farra me haveu de donar y pagar doscentas lliuras de una part y vint quarteras de blat de part altre ço es lo forment lo die de Sant Pere y Sant Pheliu bo nou net y rebedor ab almut per quartera aportat en Ciutat y los diners ab tres iguals pagues la primera a carnestoltas la segona a la tisora y la darrera al primer de agost tambe aportats en Ciutat ab peatje 1 s.*³⁶

La relació d'aquests senyors ciutadans amb les autoritats administratives de la vila no foren sempre fàcils, perquè moltes vegades es negaven, tot i posseir terres al terme, a contribuir en les despeses universals i comunes de la vila. Però l'ordre que Jaume II havia imposat el 1299 no els deixava, en principi, cap altre remei: *Del feyt de las talayas e de escoltas e de obras de sgleya e d'altres enfortiments qui's fassen á salvetat de la parroquia e á comuna utilitat del loch, ordona lo senyor Rey que hi meta tot hom qui haja possessions en la parroquia, per çó que hi ha, e si be no hi está. Item aquells qui hi stan, de qualque jurisdicció sian, metan en todas las ditas cosas e encare en tots solaços e en convits que'ls homens de la parroquia ferian per comú.*³⁷

Aquesta mesura va crear malestar i enfrontaments entre els senyors, els parroquians i l'administració de les viles de Mallorca. Lluçmajor no en va ésser una excepció i en un d'aquests enfrontaments hi trobam implicada la figura de Jordi Renovard de Malbosc. El plet,³⁸ que enfrontà els jurats llucmajorers amb els ciutadans forans i que es presentà davant el rei Alfons V dia 30 de maig de 1420, pretenia forçar que aquests contribuïssin a les despeses de la fàbrica de la nova església de la vila.

Els temples religiosos es consideraven obres de fortificació, ja que aquests, segons l'abat d'Arles (1332), *pro eo quod ecclesiae sunt ad modum fortalicionum.*³⁹ Es considerava que tothom hi havia de contribuir. L'acord de la nova construcció venia provocat pel considerable augment poblacional que havia patit Lluçmajor, però els ciutadans que posseïen grans béns d'alqueries i cases al terme i a la vila es negaven a sufragar les quantitats assignades en concepte de despeses per dur endavant la nova empresa. Segons escrivia Simó Decamps, síndic dels jurats de la vila, al 1420, (...) *E per tal com los ciutadans havents possessions en lo terma de la dita parrochia e los quals venen sovint hoir lo ofici en la dita Esgleya son tenguts axi per bona equitat e iustitia com per bona e salubra observancia del Regne contribuir en les despeses de la dita fabrica.* (...) ⁴⁰

Entre la documentació aportada durant aquest plet surt a la llum una llista elaborada l'any 1371, un any després de l'adquisició de Binificat per part de Jordi Renovard, on figura una sèrie de ciutadans, entre ells ell mateix, amb unes quantitats de lliures estipulades: Felip Beltran 1.200 lliures, Pere Guillem Suria 1.000, Bernat Burguet (tutor de Joan Desmàs) 550,⁴¹ Guillem de Torrella 350, Pere Caldés 300, Ferran Valentí 300, Jordi Renovard 200, Guillem Palou 150 i Bernat Font 100. Segons Font Obrador (1974, p. 451), aquesta llista correspondria a l'estimació de la riquesa de les possessions que els ciutadans tenien a Lluçmajor: *Se hizo constar la estimación de riqueza de los ciudadanos en nuestra parroquia.* En canvi segons Guillem Terrasa *y fue arbitrado y sentenciado que los ciudadanos devian contribuir por la obra de la nueva yglesia que se estava construyendo, por el valor de la cantidades infrascritas.*⁴² Per tant un autor ens indica que la llista era una estimació de la riquesa de cada ciutadà propietari d'alguna porció de terra o cases a Lluçmajor, i l'altre que aquesta llista reflecteix l'aportació que havia de fer cada ciutadà a la construcció de l'església, ben segur també en relació amb les propietats que posseïen a la vila.

En una altra relació de ciutadans propietaris de terres a Lluçmajor feta l'any 1420, any que es presenta el cas davant el rei Alfons v, observam com Jordi Renouard ja no hi figura i dels que apareixien a la llista de 1371 només tornam a trobar Bernat Burguet. Havien passat 49 anys i possiblement molts dels qui surten a la primera llista ja devien haver desaparegut.

Aquest plet va esser llarg i costós, i es va cloure sense un acord clar a causa dels evidents i diferents interessos d'ambdues parts. Fou una empresa difícil i desagradable, que s'allargà fins després de l'acabament del regnat d'Alfons v el Magnànim.

Pareix que és durant aquesta època quan sorgeix la paraula *possessió* per referir-se a un tros de terra a l'illa de Mallorca. Moltes alqueries i rafals es divideixen entre diversos propietaris, i la porció més valuosa, normalment per grandària, era la que rebia el nom de *possessió*, en sentit de tinença, denominació que ha arribat fins als nostres dies. La casa rural d'aquell temps servia tant per allotjar-hi els habitants i les bèsties, com també per guardar-hi les collites. No faltaven els molins de vent, de sang..., mentre que els pous, cisternes i aljubs eren imprescindibles. Segurament molts dels llocs on es trobaven poblats prehistòrics o antics assentaments musulmans foren els escollits per edificar les noves cases, ja que hi havia pedra en abundància i no l'havien de dur d'un altre lloc. A més, els antics assentaments humans ja estaven ubicats de forma que s'aprofitaven al màxim els elements naturals que oferia cada terreny; torrents, aigua, arrecerat del vent...

JOAN DESMÀS

El 1436, setze anys després del plet per la construcció de la nova església de Lluçmajor, trobam registrat com a propietari de Binificat Joan Desmàs (Johan Dasmas). Era natural de Ciutat però el 1439 s'estableix com a veí de la vila de Lluçmajor.⁴³ Aquest és un cas estrany, ja que la tendència dels senyors de possessió era anar

ESCUT D'ARMES DELS DESMÀS

a residir a Ciutat i no a la vila, però aquest cas té un component geneològic del qual Quadrado (2006, p. 43-44) diu: *Desmás, descendientes (...) de la misma villa* (referint-se a Lluçmajor). La família Desmàs era originària de Lluçmajor, o si més no part del llinatge ja hi havia residit. De fet ja hem vist que el 1375 Jaume i Miquel Desmàs havien adquirit la possessió de Míner, veïna de la de Binificat, de Jordi Renovard.

La família Desmàs, avui extingida,⁴⁴ tenia un gran renom i cert poder des de la participació dels seus membres en la Conquesta de Mallorca. La importància d'aquesta família ens la confirma Josep Maria Quadrado (2006, p. 18), quan ens diu que després de la conquesta *...pues de los apellidos que más tarde figuran con algun lustre en nuestra historia, tan solo hallamos en el libro del repartimiento los de Zagrana-da, Vida, Llull, Ballester, Berga, Despuig, Desmás, Salzet, Galiana, Burguet dueño de la alquería Formentor, y sobre todos el de Ramon de Sant-Martí á quien dieron muchas y opimas posesiones*. Un altre exemple és l'existència a Ciutat al segle XIV del carrer de Desmàs (actualment carrer de Bosch), que devia prendre nom de la casa que la família d'aquest llinatge tenia en aquest carrer. Aquest topònim urbà apareix en un capbreu de Pere de Manresa de l'any 1349 que indica: *Item una liura quatre sous que fa tots anys n'arnau verdadera, per tres alberchs seus, situats en lo carrer den Des Mas, prop lo pes de la palla*.⁴⁵ En ocasions també fou conegut, entre d'altres denominacions, per carrer de Bernat Desmàs.⁴⁶ Així mateix es coneix un altre carrer a Palma que també portà el llinatge dels Demàs. És l'actual carrer de la Pau, que fou conegut com *carrer del Magnífich Jaume Desmàs*,⁴⁷ i probablement sigui aquest el carrer relacionat amb la branca dels Demàs propietaris de Binificat. Basam aquesta suposició en la pròpia toponímia urbana d'aquest indret, que fou conegut des d'antic per *carrer dels Banys d'en Renovard* o *carrer dels Banys d'en Renovard de Malbos*,⁴⁸ aquell que havia estat propietari de Binificat al segle XIV, tot i que sembla que el topònim venia fins i tot de més enrere, de Bernat de Renovard. Posteriorment aquest carrer es passà a denominar *carrer de Mossèn Felip Despuig*, personatge que ja hem anomenat quan comentàvem els noms dels qui havien estat propietaris dels banys d'en Renovard un cop aquest en deixà d'esser propietari. En un document de l'arxiu del Convent de la Concepció hi trobam aquesta referència: *...quasdam domos meas sitas intus presentem civitatem majoricarum in parrochia Santa Crucis, in vico vulgariter numcupato del Senyor Felip Despuig, et antea Magnifici Martini Despuig antiquitus autem dels Banys d'En Renovard...*⁴⁹ Posteriorment en el topònim degut a Felip Despuig és just quan trobam el de Jaume Desmàs, possiblement un fill de Joan Desmàs. Potser, a la vista de l'evolució toponímica d'aquest carrer, hi hagué un transvasament de les propietats de Jordi Renovard cap a la família Desmàs, on mossèn Felip Despuig també es degué trobar implicat com a propietari intermedi. Però res ens permet afirmar o negar que Binificat fos una d'aquestes propietats, tot i que la relació entre ells és un factor que evidentment ens crida l'atenció i per tant no podem descartar la hipòtesi.

Des del mateix moment de la conquesta de l'illa aquesta família va quedar unida a la zona de les possessions d'Alacatí i Míner, pròxima a la de Binificat. Durant

el segle XIV ja estableixen Alacantí en parcel·les de tota mida i les cedeixen a molts de parroquians llucmajorers, que queden obligats amb gravàmens censals, per la qual cosa molts d'habitants de la vila queden sota la dependència d'aquesta família. Aquest tipus de relació de vegades va esser motiu de tensions i fins i tot d'intervencions de l'autoritat del poble. En una ocasió el mateix batle de Lluçmajor va fer un pregó anunciant que ningú pagaria cap cens més a un membre de la família Desmàs, cansats de la dependència que això suposava (FONT OBRADOR, 1974, p. 85).

La relació concreta entre Joan Desmàs i la possessió de Binificat la constatarem en la llista anomenada de *Protocolos i Lletres Comunes*.⁵⁰ Aquest recull abraça des de l'any 1400 al 1499, i hi trobam indicades les possessions de Lluçmajor i els seus propietaris. Pel que fa al 1436, hi trobam, entre d'altres: *Mina de Miguel Maixella, ciudadano; Pérola de Juan Desmas; Binificat de Juan Desmas; Alcamera de Tomás Mas; Pérola de Romeo Sala*.

Aquest any de 1436 Joan Desmàs era propietari tant de Binificat com de Pérola, encara que una altra Pérola ens apareix el mateix any també com a propietat de Romeu Sala. Podem suposar que eren porcions d'una mateixa possessió que s'havia fragmentat.

La possessió de Binificat no la tornam trobar a la llista de *Protocolos i Lletres Comunes*, però sí que hi retrobam un Joan Desmàs, que amb les dades que tenc, però, no puc confirmar que es tracti de la mateixa persona. És l'any 1463 i ens parla de Maimona de Juan Desmàs i Joan Sureda, ciutadà, o de Pérola, que apareix com a propietat de Miquel Garau.

El trobam així compartint propietat de sa Maimona⁵¹ amb Joan Sureda, que apareix tres anys enrere, el 1460, com a únic propietari d'aquesta possessió, com també ho era de Míner. La incertesa de si es tracta del mateix Joan Desmàs segueix, tot i que cal indicar que sa Maimona és una possessió que limita amb Binificat, per la qual cosa es podria pensar que es tracta del mateix Joan Desmàs en els dos casos. Més si tenim en compte que el fet de no trobar Binificat en la llista cap altre any segurament significa que no va canviar de mans, almanco en una acció de compra-venda.

Pareix que Joan Desmàs, propietari de Binificat, Pérola i possiblement de sa Maimona, sentia especial predilecció per la plana de Míner, uns terrenys que també eren de la seva propietat, on l'aigua, en forma de fonts, era abundant, i dels quals Binificat no queda gens allunyat, ans al contrari. Míner pertanyia a Miquel Maixella i hi era establert censalment Damià Dameto. El 1437 Joan Desmàs adquireix de Dameto *quandam peciam terre cum cequiis marginibus et aquis eiusdem pecie terre*,⁵² referint-se a les aigües de Míner. El 1459 Joan Desmàs cedeix al seu fill Guillem tota la plana de Míner (camps, garrigues i el puig de sa Maimona), però hi fa una excepció: *Retineo atque reservo omnes aquas currentes et scorrentinis illarum aquarum atque fontium et omnes ciquias ac margines*,⁵³ i així es reservava per a ell les aigües de la zona.

A banda d'això sabem que Joan Desmàs el 1457 havia adquirit una esclava d'uns 40 anys, d'origen rus i anomenada Joana. La transacció li havia costat 75 lliures. Era habitual al segle xv que els grans senyors o grans propietaris posseïssin esclaus i en moltes ocasions els de sexe femení superaven en preu els de sexe masculí. Segons documents de l'època eren més resistents al cansament físic, no fugien mai i suportaven millor el dolor.⁵⁴ Les esclaves eren considerades una inversió, i tant esclaus com esclaves podien ser deixats en testament als hereus del propietari finat com si d'una mercaderia qualsevol es tractàs. A tall d'exemple vegeu un fragment del testament de Miquel Sureda Sanglada fet el 7 de novembre de 1570, on diu: *E mes li lleix una Esclava mia anomenade Cathalina a totas ses voluntats.*⁵⁵

L'any 1428 a Lluçmajor hi havia 46 esclaus que pertanyien a 27 propietaris llucmajorers. Si a més hi afegim els que pertanyien a propietaris ciutadans, però que eren propietaris de terres a la vila, arribam a la xifra de 115 esclaus a Lluçmajor, segons les dades publicades per Francisco Sevillano (1973, p. 172), que a més afegeix que a Lluçmajor, amb 1885 habitants, aquests esclaus suposaven el 6,1 % de la població. Al conjunt de Mallorca, durant aquest segle xv, representaven el 10 %.

A Lluçmajor els esclaus, després d'una petició feta l'any 1403 als jurats de la vila, tot i la conjuntura desfavorable que vivien, gaudiren del permís per celebrar la seva pròpia festa el dia de l'Assumpció de la Mare de Déu. En un document de 1428 es parla de la festa on *hagen acostumat de fer festa lo die de Nostra Dona de Agost o de correr oques o fer balls e danses e ordonar a llur beniplacit danseres.*⁵⁶ La festa se seguí celebrant fins al segle xvi i acabà per la manca d'esclaus que aportassin els mitjans econòmics necessaris per celebrar-la: *...e hare per desventura nostra en dita ville noy ha sclaus...*⁵⁷ tal com informava Miquel Tomàs Taixequet al Consell. Però mentre durà la festivitat feren balls i *correrren oques*. La cria d'aquestes aus domèstiques era una activitat habitual a les possessions llucmajoreres. Eren molt apreciades, ja que a banda d'aprofitar-ne els rendiments alimentaris que oferien, es disputaven com a trofeu a les corregudes que se celebraven durant les festes. Precisament la cria d'oques era una de les activitats que es duia a terme a les terres de Joan Desmàs, i dia 29 d'octubre de 1441 es produeix una venda d'aquests animals als jurats de la vila per entregar als guanyadors de les carreres que es duient a terme durant les festes de Sant Miquel: *It doni yo dit clavari a la muler dal honrat an Johan Dasmás XII sous son per rao dun parel docas que los jurats li avian compradas per corer a la festa de Sent Miquel sagonz apar per albera ascrit da ma den Gilem Dasmás fo a XXVIII doctobra any MCCCCXXXX hu.*⁵⁸

JAUME DESMÀS

El 25 de gener de 1553 Perot Sanglada donzell reconeix, davant el notari Nicolau Mataró, que posseeix unes propietats dins la vila de Lluçmajor, entre d'altres una casa a la vila, un hort... i la possessió de Binificat, i especifica que havia estat de Jaume Desmàs.

D'aquest membre de la família Desmàs no en puc oferir gaires dades. Sabem per la llista *No naturales vecinos de Lluçmajor*, de l'any 1497, citada anteriorment, que hi havia un veí de Lluçmajor, procedent de Ciutat, anomenat Jaume Desmàs. Possiblement es tracti de la mateixa persona a la qual Perot Sanglada fa referència i que era propietari de Binificat. També és molt probable que sigui aquell mateix Jaume Desmàs, hereu de Joan Desmàs, que citàvem abans i que donava nom a l'actual carrer de la Pau de Palma, el qual havia estat conegut com *carrer dels Banys d'en Renovard de Malbosc, situades en lo carrer de Mossén Felip Despuig, y antes lo Banch den Renovard, últimament del Magnífich Jaume Desmàs, y are del Collegi nou de Sant Martí Affrontan ab lo dit carrer...*⁵⁹ Encara trobam una altra cita situacional que ens parla del mateix carrer: *...de altre per la part inferior retro tenen un tros de corral o carreró qui passa al carrer de Mossen Ferrer Despuig, apres del senyor Jaume Desmàs, y part ab hort del senyor Nicolau Dameto Simonet y Poyo...*⁶⁰

Poques referències més tenc en aquest sentit de Jaume Desmàs. Tot i això es pot citar la seva presència en el document de *Traspaso de propiedades de forenses á ciudadanos*⁶¹, basat en un procés celebrat a Mallorca l'any 1511, on s'intentava concretar la manera de contribuir per part dels propietaris forans que tenien terres o propietats a les diverses viles mallorquines a les càrregues considerades universals a cada una d'elles. En aquesta llista apareix la referència de la compra per part de Jaume Desmàs d'un rafal devora una alqueria de la seva propietat, però el document que ens indica aquesta compra no especifica el nom ni del rafal ni de l'alqueria: *Jaime Desmàs ciudadano: un rafal junto á la alquería solar de sus ascendientes.- Miguel Desmàs, el rafal de Alcamera y otro.- Juan Desmàs una alquería.*⁶² Amb la documentació consultada no puc afirmar si el rafal que compra Jaume Desmàs és o no devora l'alqueria de Binificat, o d'alguna de les que sabem que també eren dels seus ascendents, com Pérola o sa Maimona.

Aquest Jaume Desmàs seria el darrer propietari de Binificat de la família del seu llinatge. Després d'ell seria la família Sanglada la que durant segles tengué la propietat de la possessió fins que el llinatge s'extingí i s'integrà en el dels comtes d'Aiamans.⁶³

- 1 BOE de 29 de juny de 1985. Núm. 155.
- 2 BOE d'11 d'octubre de 1966. Núm. 243.
- 3 Francisca i Maria, padrina i mare respectivament de qui presenta aquest estudi. A elles, mare i filla, coneixedores de cada pam de terra de la possessió de Binificat, va dedicada aquesta sèrie de treballs sobre la possessió.
- 4 TOMÀS RAMIS, Pau. «Consideracions toponímiques sobre Binificat, amb alguns apunts de Lluçmajor, Lluçamet i altres». *Les possessions mallorquines, passat i present*. Edició a cura d'Antònia Morey i Gabriel Jover. Govern de les Illes Balears i Edicions Documenta Balear, 2012, p. 127-157. Hi trobareu una amplíssima i detalladíssima informació sobre tot el que fa referència al topònim *Alqueria Benihicar*: la seva formació, possibles significats, diverses teories sobre la seva procedència, l'evolució i de quina manera se'ns presenta en l'actualitat com a *Binificat*.
- 5 A l'hora de publicar l'estudi que he referenciat sobre el topònim Binificat desconeixia la teoria de la seva procedència mossàrab. Per això aprofit aquest espai per incloure-la-hi i completar també així, d'alguna manera, l'estudi que vaig publicar el 2012 i al qual em referesc. Segons exposa Álvaro Galmés de Fuentes al seu estudi «La toponímia mozàrabe balear», publicat a la *Revista de Filologia Románica*, 2004, núm. 21, p. 65: *Binificat (Lluçmajor) < ficatu, derivado de ficu, tal vez con el significado de 'higado', que sería un apodo aplicado a una persona*.
- 6 Cal dir que la jovada mallorquina i la jovada valenciana, tot i ser de la mateixa època, no tenen el mateix valor, ja que aquesta darrera només equival a 2,9919 ha.
- 7 QUADRADO, J.M. *Forenses y ciudadanos*, p. 16.
- 8 Segons Soto Company (1984, p. 10), és el concepte clau sobre el qual gira tota l'estructura del document.
- 9 Ens hi referirem sempre que no s'especifiqui al còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca.

- 10 L'estructura d'aquest document segueix la següent enumeració als folis: 1r-24v: Porció reial d'alqueries i rahals. 24v-26r: Memorial de cavallers cristians. 26v-30v: Total de molins de la Ciutat de Mallorca. 30v-31r: Cavalleries d'universitats i ciutats. 31r-37r: Llibre de les quarterades. 37r-39r: Relació de propietats de l'infant de Portugal. 40v-41r: Forns reials a Ciutat de Mallorca. 41r-41v: Horts reials a Ciutat. 41v: Banys reials. 41v-45r: Cases reials a Ciutat. 45r-45v: Peticions reials. 45v-49r: Repetició amb algunes variacions del Llibre de les quarterades. 49r-69r: Porció reial d'alqueries i *rahals* (inventari). 71r-71v: Albergs a Ciutat. 71v-82r: Divisió de la ciutat. 82r-83v: Partició de les terres exteriors a Ciutat. 83v-87v: Molins del terme de Ciutat. 87v-90r: Repartició del districte dels ravals de Ciutat. 90r-91r: Signatures i data.
- 11 A València trobam el cas de l'*atzucac*, molt paregut a la forma *zucag*, que significa *carreró*.
- 12 BISSON, J. *La terre et l'homme aux Îles Baléars*, p. 102.
- 13 FONT OBRADOR, B. *Historia de Lluçmajor*, vol. I, p. 131-135.
- 14 Les dades que Bover en ofereix a la seva obra s'han d'agafar amb cura, ja que s'ha demostrat que n'hi ha que són històricament dubtoses.
- 15 SOTO, R. *Còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca*, p. 81, que es correspon amb el f. 20r.
- 16 Bover fa la referència a Benihicar amb la forma *Benihichar*.
- 17 Les diferents formes de trobar el nom escrit d'aquest cavaller a diversos texts: *Ramon de Cunilleras*, *R. de Cuniles*, *de Conillis*, *de Coniles*, fins i tot en alguna ocasió *Conill*, no ens ha de fer pensar que es tracta de persones diferents. Les dades de què disposam semblen indicar inequívocament que es tracta de la mateixa persona.
- 18 Les ciutats que hi participen, segons ens indica J.M. Quadrado (2006, p. 18), són Barcelona, Tarragona, Lleida, Tortosa, Girona, Cervera, Manresa, Prades, Montblanc, Tàrraga, Caldes, Vilafranca, Marsella, Montpeller i Narbona.
- 19 Cal tenir en compte aquest fet per la importància de la família dels Montcada en la Corona d'Aragó. Aquesta família constituí una poderosa nissaga emparentada amb la reialesa. Havia guanyat la protecció dels comtes de Barcelona un segle abans de la conquesta, al segle XII, gràcies a la seva eminència i habilitat.

Posseïa el senyoriu de Tortosa i altres dominis concedits per Ramon Berenguer IV. Durant la baixa edat mitjana, aquesta família arribà a decidir els destins de bona part dels territoris de Lleida.

- 20 Ja al segle XIII (1223-1225) trobam els Montcada immersos en enfrontaments amb Nunó Sanç, dels quals, segons el *Llibre dels feits*, el rei Jaume I en guardava un amarg record, ja que es tractava d'una disputa entre dos dels seus administradors més poderosos. Finalment les disputes es resolgueren. Així, uns anys més tard, els trobam col·laborant en una campanya comuna, la conquesta de Mallorca. Guillem de Montcada, per exemple, hi aportà 400 cavallers. Tant Guillem de Montcada (vescomte de Bearn i senyor de Montcada i de Castellvell), com Ramon de Montcada (senyor de Tortosa, transportat a Mallorca per una galera d'aquesta ciutat i oncle de Guillem de Montcada), en l'intent de conquerir l'illa, moren en la batalla de Portopí i a partir d'aquell moment el seu llinatge es converteix en un símbol de valor a Catalunya. La pèrdua dels dos nobles catalans es pot considerar com el primer fet d'armes important en l'intent de conquerir Mallorca.
- 21 BAULENAS, L.A. *Jaume I. La conquesta de Mallorca del llibre dels feits*, p. 22.
- 22 Les jovades que el rei dona a Carroz i a Martí Suaritz no hi són incloses per treure el total, ja que sabem que no eren ciutadans de Tortosa. Per als altres punts sí que hi són comptabilitzades.
- 23 Ricard Soto (1984, p. 64) ens indica en una nota a peu de pàgina que aquest, segons Bofarull, és *P. de Nouvelles Dertuse*.
- 24 És el comte saxó Carroz. Vengué a servir el rei Jaume I d'Aragó i l'acompanyà a la conquesta de Mallorca i a la de València, per la qual cosa el monarca el va premiar de manera ostensible (parts d'alqueries, parts de rafals, obradors, forns...). El 25 de desembre de 1229 Jaume I el va ordenar cavaller. Va ser governador de Mallorca el 1233 i senyor, amb jurisdicció civil i criminal, de Felanitx.
- 25 Formava part de la petita comitiva, composta en la seva majoria per castellans i portuguesos, que acompanyava l'infant Pere de Portugal. Martí Suaritz equival a Martín Suárez. (FONT OBRADOR, 1973, p. 119).
- 26 Com veim en la transcripció, en moltes ocasions es parla nominalment d'un sol cavaller, però s'hi afegeix *e de son companyons*, fet que indica que devien ser propietats compartides.

- 27 BOVER, J.M. *Nobiliario mallorquí*, p. 124.
- 28 De com s'organitzà el repartiment de terres, la repoblació i la fiscalitat a què es veren sotmesos els colons vegeu: SOTO, Ricard. «Fiscalidad real y señorial y repoblación en el reino de Mallorca». *Los tributos de la tierra: fiscalidad y agricultura en España (siglos XII-XX)*. Coordinado por Rafael Vallejo Pousada y Antoni Furió. Universitat de València. Servei de Publicacions, 2008, p. 163-184.
- 29 QUADRADO, J.M. *Op. cit.*, p. 17.
- 30 FEBRER, J. *Trovas de Mossen Febrer. Trovas de Mmossen Jaime Febrer, que tratan de...*, p. XIII.
- 31 FEBRER, J. *Op. cit.*, p.105.
- 32 GARCÍA CARRAFFA, A. i A. *Enciclopedia heráldica y genealógica hispano americana*. T. 25. *Conill*.
- 33 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. I, p. 204. Extreu la referència de l'AHM, Rúbr. 1356-77, 223.
- 34 La GEM, a l'entrada *Mal Bosc* (t. 8, p. 202), seguint Josep Mascaró Pasarius, diu que *el topònim apareix documentat el 1370*. És precisament l'any en què s'havia produït la compra de Binificat, tot i que el llinatge Renovard de Malbosc era més antic. En tenim un exemple de dia 24 de setembre de 1278, quan Renovard de Malbosc i Guillem Valentí establiren a Guillem sa Vall un forn amb cases situat a la Ciutat de Mallorca, un establiment referenciat a l'estudi de Margalida Bernat i Roca «Algunes notes sobre els forns de Madîna Mayûrca / Ciutat de Mallorca al segle XIII». *BSAL*, 63 (2006), 14.
- 35 Aquest topònim no apareix al *Censal 1480-82*, una llista de censataris obligats a pagar un censal al Reial Patrimoni, el qual gravava sobre diversos béns urbans no només cases, sinó també forns, botigues, corrals, obradors, etc. i del qual Maria Barceló (2001, p. 83-87) fa un estudi exhaustiu, sinó que es recull a fonts documentals amb caràcter disseminat que l'autora no especifica.
- 36 No s'ha de confondre amb Can Belloto del carrer de Sant Feliu, núm. 10.
- 37 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. IV, p. 374.
- 38 QUADRADO, J.M. *Op. cit.*, p. 91.

- 39 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 450-461. *El pleito de la iglesia*. Extret de l'Arxiu Diocesà (Ms. 338 del Seminari).
- 40 QUADRADO, J.M. *Op. cit.*, p. 91.
- 41 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 450.
- 42 Terrasa ens indica que són 150 lliures i no 550.
- 43 TERRASSA, G. i TALLADAS, F. *Historia o crónica relación de la ilustre y fiel villa de Lluchmayor...*, p. 97.
- 44 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 215.
- 45 Tot i que avui en dia la família Desmàs està extingida, cal dir que els marquesos de la Torre en posseeixen un vincle, el Marquesat de la Torre, que, per cert, fou atorgat per l'Arxiduc Carles, pretendent a la Corona Espanyola en la Guerra de Succesió, a Nicolau Truyols i Dameto l'any 1707, i ratificat al 1728 per Felip v. Al carrer de la Portella de Palma, núm. 14 es troba Cal Marquès de la Torre, també conegut com Ca la Torre. El 1982 la família Truyol va vendre aquesta mansió i actualment és la seu del Col·legi d'Arquitectes.
- 46 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *La Ciudad de Mallorca*, t. III, p. 213.
- 47 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. II, p. 236.
- 48 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. I, p. 31.
- 49 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. II, p. 132 i 136. Aquest carrer també fou conegut amb el nom de *Banch d'en Renovard*, i segons pareix les dues denominacions s'utilitzaven indistintament o en confusió, ja que la forma originària devia ser Bany, a causa de les cases de bany i el balneari que hi havia ja en època musulmana. El carrer de Mossèn Felip Despuig es coneixia, també equivocadament, per carrer de Mossèn Ferrer Despuig. (ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. IV, p. 296).
- 50 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. II, p. 136. Arxiu del Convent de la Concepció. Papers solts. *Escribania Pariaje*, 13 de gener de 1618, on també veim que ens situa un tal Martí Despuig.
- 51 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 76-82.

- 52 En altres documents encara apareix amb la denominació *Alqueria Sa Maimona*.
- 53 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, t. II, p. 87.
- 54 Ídem (Traducció: Retenc i reservo totes les aigües corrents i no corrents d'aquelles aigües i fonts i totes les sèquies i marges).
- 55 Qüestions d'espai fan que no em pugui estendre en el tema de l'esclavitud a Lluçmajor durant aquest segle XV, per això, i per tal d'aportar informació addicional i més completa, us convid a consultar els articles: TOMÀS RAMIS, Pau: «Esclaus a Lluçmajor durant el segle XV (I)». *Lluçmajor de Pinte en Ample*, octubre, 2015. Núm. 380, p. 50-52, i TOMÀS RAMIS, Pau: «Esclaus a Lluçmajor durant el segle XV (II)». *Lluçmajor de Pinte en Ample*, novembre 2015. Núm. 381, p. 52-53.
- 56 BBMS. Arxiu Ayamans. Carpeta Testamentos. C. Ayamans, núm. 12. Qui heretava l'esclava era la seva esposa Joana.
- 57 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 254. Extret d'AHM, AH (111) 117v.-118.
- 58 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. III, p. 282.
- 59 FONT OBRADOR, B. *Op. cit.*, vol. II, p. 192. AMLL, Clavariato 1441.
- 60 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. II, p. 132. Segons indica l'autor extret de BSAL, t. XI, p. 247.
- 61 ZAFORTEZA Y MUSOLES, D. *Op. cit.*, t. IV, p. 296. Segons indica l'autor extret de BSAL, t. XI, p. 261, nota 1a.
- 62 QUADRADO, J.M. *Op. cit.*, *Documento 1º*, p. 309-325.
- 63 QUADRADO, J.M. *Op. cit.*, *Documento 1º*, p. 310.
- 64 Vegeu en aquestes mateixes I Jornades d'Estudis Locals de Lluçmajor la comunicació TOMÀS RAMIS, Pau. «Propietaris de Binificat (II). La branca dels Sanglada durant els segles XVI i XVII».

BIBLIOGRAFIA

La bibliografia i les abreviatures d'arxius consultats d'aquest estudi estan referenciades conjuntament amb la de la ponència «Propietaris de Binificat (II). La branca dels Sanglada durant els segles XVI i XVII», presentada en aquestes mateixes jornades, ja que ambdós treballs haurien de ser entesos com un contínuum.

